

SdBb brabantse boerderijen, bijgebouwen, erf en cultuurlandschap.

De Stichting de Brabantse Boerderij zoekt Vrienden. Al vanaf € 20,- per jaar bent u Vriend van onze Stichting. Voor onze Vrienden hebben we wat over. Zo ontvangt u viermaal per jaar onze Nieuwsbrief, waardoor u op de hoogte blijft van onze activiteiten. Ook krijgt u korting op onze publicaties en cursussen en u kunt deelnemen aan onze jaarlijkse Vriendendag. U kunt zich aanmelden op onze website, waar u ook ons volledige aanbod van diensten vindt.

STICHTING DE BRABANTSE BOERDERIJ VOOR BOERDERIJ, ERF, LAND EN ERFGOED

Secretariaat:
Monumentenhuys Brabant,
Markt 9,
4931 BR Geertruidenberg

Het bestuur van de Stichting De Brabantse Boerderij, erf, land en erfgoed wordt gevormd door:

Vriendenadministratie:
Berewoutstraat 69,
5211 DJ 's-Hertogenbosch
telefoon: 06-51485271
pieter.jacobs@home.nl

- **Ger van den Oetelaar** (voorzitter), Liempde
- **Jan Kerkhof** (vice-voorzitter), Boerdonk
- **Jan Aalders** (secretaris), Schijndel
- **Pieter Jacobs** (penningmeester), 's-Hertogenbosch
- **Johan Jansen**, Middelbeers
- **Pieter Parel**, Den Hout
- **Elke de Rooij**, Raamsdonksveer
- **Joop Steenbakkers**, Schijndel
- **Lisette Ooms**, Breda
- **Ted van de Loo**, Middelbeers

Redactieadres:
Kromstraat 1,
5421 XZ Gemert
telefoon: 0492-363165
jantimmerscultuurhistorie@gmail.com

SdBb brabantse boerderijen, bijgebouwen, erf en cultuurlandschap.

www.debrabantseboerderij.nl

U vindt ons ook op facebook:
www.facebook.com/stichtingdebrabantseboerderij

Riet- en dakdekkersbedrijf
De Laet
Julianastraat 9
5087 BB Diessen
Tel: (013) 504 6174
Fax: (013) 504 6175

Voor al uw reparatie, onderhoud en nieuwe rietdaken

www.delaat-rietdekkers.nl

't **Achterhuis**
historische bouwmaterialen bv
since 1965

tegels, houten vloeren, stenen, poorten
schouwen, tuinaccessoires, sanitair etc.

Bouw Antiek
Kreitemolenstraat 92
5071 BH Udenhout (N.Br)
Tel. 013 - 511 1649

www.achterhuis.nl

ACTIVITEITEN

Kijk op onze website of facebookpagina voor actuele informatie over alle activiteiten.

Informatiedag verplaatsen schuren

Op woensdagmiddag 8 juli aanstaande organiseert Stichting de Brabantse Boerderij een informatiemiddag over de verplaatsing van cultuurhistorisch waardevolle schuren. De bijeenkomst vindt plaats in Olland in de verplaatste en gerestaureerde Vlaamse schuur van Maarten Peters.

De informatiebijeenkomst is vooral interessant voor bestuurders én ambtenaren, professionals uit de bouwwereld en makelaardij die zich bezig houden met vergunningverlening, planontwikkeling en erfgoed. De verruimde beleidsmogelijkheden op het vlak van de verordening ruimte worden belicht. Alsmede de mogelijkheden om een impuls te geven aan behoud en versterking van ruraal erfgoed en versterking van de lokale economie.

Voor meer informatie of deelname mail naar info@debrabantseboerderij.nl

Aanmelden Boerderijenpluim 2015

Nog tot 1 juli mag er worden aangemeld voor de Boerderijenpluim 2015. In onze vorige Nieuwsbrief is daarover uitvoerig geschreven. De boerderijpluim wordt uitgereikt voor het voorbeeldig renoveren, restaureren of herbestemmen van boerderijen. Kijk eventueel op onze website: <http://www.debrabantseboerderij.nl/boerderijpluim-2015>

Sapdagen in 2015

Ook dit jaar organiseert Stichting de Brabantse Boerderij in samenwerking met andere organisaties diverse sapdagen. Iedereen kan zijn eigen appels laten persen tot lekker, lang houdbaar appelsap. Noteer alvast in uw agenda:

zo 6 september Gemert

za 3 oktober Oirschot

zo 4 oktober Bostel

zo 11 oktober Schijndel

Voor meer informatie of deelname mail naar info@debrabantseboerderij.nl

Vlaamse schuur verplaatst

De komende jaren verplaatst Stichting de Brabantse Boerderij 15 oude schuren. Onlangs is er weer het hoogste punt bereikt van de herbouw van een verplaatste schuur. Het is de vlaamse schuur van Land van Bosch in Aarle (Best). Rondom het thema van Jeroen Bosch wordt daar ook een tuin met de zeven zonden en tegen-gif aangelegd. Burgemeester Anton van Aert van de gemeente Best heeft eind mei voor het hoogste punt de vlag gehesen. Wilt u ook een authentieke schuur herbouwen en een uniek verdienmodel opzetten. Mail dan naar info@debrabantseboerderij.nl

Cursus reconstructie boerenerf

In oude staat herstellen van het erf hoort bij een traditionele boerderij. Een erf bij een langgevel-boerderij heeft specifieke kenmerken, is sober en functioneel. De cursus voor reconstructie van het traditionele boerenerf is inmiddels gestart. Onder begeleiding van deskundige Annerie van Daatselaar wordt tijdens drie avonden gewerkt aan de boerenerven van 10 deelnemers.

NIEUWS

Nieuwe studie: De Dynamische Hoeve

In november 2015 verschijnt bij Pictures Publishers te Woudrichem onder de titel "De dynamische hoeve" een studie van Karel Leenders naar de veranderingen in boerderijgebouwen en hun omgeving in de Meierij van 's-Hertogenbosch in de periode 1662 – 2015.

In dit boek wordt eerst een gedetailleerde beschrijving uit 1662 van de gebouwen van 100 grote boerderijen, 15 molens, een pastorie en de beplanting daarbij nauwgezet geanalyseerd. Het betreft oud kerkelijk bezit dat in 1648 door de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden geconfisqueerd was. Vervolgens wordt vooral van de boerderijen nagegaan wat er sindsdien mee gebeurd is. Heel wat van die boerderijen zijn uitgegroeid tot gehuchtjes, andere zijn geheel verdwenen. Gebouwen die er nog staan zijn geheel van uiterlijk veranderd: van een meerledige boerderij met een woonstalhuis als hoofdgebouw, naar de welbekende "klassieke" langgevelboerderij, waarbij het oude strooien dak en de lemen wanden vervangen werden door een rieten dak met pannenrand boven bakstenen muren. In de winter van 2015 is de verkenning uit 1662 nog eens overgedaan. Daarbij bleek dat in heel wat boerderijen nog bijzonder oude gebinten aanwezig zijn. Aan dit onderzoek onder auspiciën van de Stichting de Brabantse Boerderij heeft een groot aantal heemkundigen en andere deskundigen meegewerkt.

Een voormalige hoeve van de abdij Tongerlo in Hoogeloon. Volop dynamiek rondom de oude kern in het midden.

OPROEP

Huisslachten

Documentairemaker Tiny Vermeer uit Den Dungen gaat een filmisch document maken over het "tweelingberoep" rietdekker-huisslachter. Het verhaal wordt verteld in authentiek Brabants dialect. Tiny is daarvoor op zoek naar foto- en filmmateriaal uit de oude doos over met name het huisslachten. Hij zou er zeer mee geholpen zijn, als er materiaal rondom het huisslachten aangedragen zou kunnen worden. Het oorspronkelijke materiaal, foto's of film, kan na digitalisering weer gewoon terug naar de eigenaar. Wil iedereen die materiaal heeft contact opnemen met Tiny Vermeer via: tiververmeer@lijbrandt.nl

Alvast een voorproefje

Foto uit Holthees: Huisslachten. Het huis slachten was vroeger een jaarlijks terugkerende bezigheid in de wintermaanden. Op de foto zijn Mevr. v/d Ven en Mevr. Beurkens uit Holthees bezig met het draaien van worst in de worstmachine. De braadworst ging vroeger in een Keulse pot afgedekt met vet. In de twintiger jaren kwam via Duitsland het zgn. "inwekken" in de mode ofwel het steriliseren in flessen. Karbonade braadworst en leverpastei bleef nu langer houdbaar. De burenhulp en de Pastoor kregen na afloop een deel van het varken.

Bron: Thuisinbrabant.nl

SdBb brabantse boerderijen, bijgebouwen, erf en cultuurlandschap.

Brabants Mooiste. Krukhuis Neerbroek 5, Boekel

Nieuwsbrief

109
juni 2015

In deze Nieuwsbrief:

Brabants Mooiste

Een bouwhistorische verkenning van Neerbroek 5, Boekel

Oude sporen in de huidige situatie
De toevoeging van het schuurgedeelte

Krukhuis uit de 19de eeuw

Verstening en uitbreiding in 1760

Oudste voorganger: houten hallehuis van 1660

Gefaseerd tot stand gekomen

Activiteiten

- Informatiedag verplaatsen schuren
- Aanmelden Boerderijenpluim 2015
- Sapdagen in 2015
- Vlaamse schuur verplaatst
- Cursus reconstructie boerenerf

Nieuws

Nieuwe studie: De Dynamische Hoeve

Oproep

Huisslachten

Meer informatie: www.debrabantseboerderij.nl

www.debrabantseboerderij.nl

Brabants Mooiste Een bouwhistorische verkenning van Neerbroek 5, Boekel.

In 2003 werd hét jaar van de boerderij in Nederland georganiseerd. Binnen heel Nederland was er de broodnodige aandacht voor ons ruraal erfgoed. Toen werd ook de mooiste boerderij van Brabant gekozen. Het was een boerderij in Boekel aan Neerbroek 5, bewoond en bewaard door Bertus van Berlo. Bertus was er in geslaagd om het gebouw, maar vooral ook het interieur van het woongedeelte te bewaren in de staat waarin hij het van zijn ouders had overgenomen. Niet alleen de bouw-technische onderdelen en de inrichting, maar ook het meubilair, schildenwerk, de decoraties en allerlei memorabilia. Het huidige cultuurhistorie-beleid van de provincie concentreert zich op het zoeken van erfgenamen voor erfgoed, mensen en instellingen die een passie hebben voor erfgoed en die vanuit het "houden van" streven naar behoud. Bertus was daarvan het levende bewijs tot november 2014. Hij overleed op de leeftijd van 92 jaar. Zijn grootste wens was dat zijn boerderij met al zijn inhoud behouden blijft bijvoorbeeld als museum. Stichting De Brabantse Boerderij wil samen met alle betrokkenen zoeken naar mogelijkheden voor Brabants Mooiste. Heemkundekring St Achten op Boeckel verzamelde informatie over de boerderij en fotografeerde zowel exterieur, interieur als inboedel. We beperken ons hier tot een aantal aantekeningen over de bouwhistorie.

Krukhuis uit de 19de eeuw

Neerbroek 5 in Boekel is een zogenaamd krukhuis. Het heeft een L-vormige plattegrond, die ontstaan is bij een forse uitbreiding van het woongedeelte van de boerderij. Bij die verbouwing werd het woongedeelte voor een belangrijk deel vernieuwd en tegelijk uitgebreid door het aanbrengen van een zijwaartse uitbouw. Het aangebouwde gedeelte werd voorzien van een nieuw dak met spanten en gordingen met een nokrichting loodrecht op de bestaande boerderij. Een deel van het dak bleef daarbij in functie, terwijl een ander deel als

Een restant van de sporenkap bleef bewaard boven het aangebouwde 19de eeuwse woongedeelte. Rechts vooraan is de worm juist bij een las afgezaagd. (foto: Jan Timmers)

rudiment op de zolder van de nieuwe woning gehandhaafd bleef. Een aantal oude daksporen inclusief latten verraden de uitbreiding en de verbouwing tot krukhuis. Daar waar het oude dak behouden bleef, bleef ook de rietbedekking gehandhaafd. Op het nieuw stuk dak boven de aanbouw, werd een zwaardere constructie gebruikt ten behoeve van een pannendak. Het dak boven het stalgedeelte van de boerderij is ook vernieuwd geweest. Die vernieuwing lijkt pas later aangebracht te zijn, ergens in de 20ste eeuw. Ook relatief recent werd de tussenruimte tussen de boerderij en een eerst losstaande schuur volgebouwd, waardoor deze met elkaar zijn verbonden. De voorgevel van het pand draagt muurankers die het jaartal 1760 weergeven. Dat is echter niet het jaar waarin de verbouwing tot krukhuis plaatshad. Op de kadastraal kaart van 1832 is de boerderij ingetekend als een rechthoekig gebouw, zonder zijwaartse uitbouw. De verbouwing tot krukhuis heeft pas later omstreeks 1865 plaatsgemaakt. De muurankers van 1760 horen kennelijk bij de oudere, rechthoekige voorganger. De verhouding tussen lengte en breedte op de kaart van 1832 wijst er tevens op dat de boerderij later niet alleen een zijwaartse uitbouw kreeg, maar ook nog werd verlengd. Het huidige schuurgedeelte, dat smaller is dan het stalgedeelte, is in de 19de eeuw toegevoegd.

Oude sporen in de huidige situatie

De boerderij van 1760 was nog geen krukhuis, maar had een rechthoekige plattegrond en was opgebouwd op basis van een houtskelet bestaande uit ankerbalkgebinten. Maar er is over de bouwgeschiedenis nog meer te vertellen.

De boerderij is noord-zuid georiënteerd met het woongedeelte en de voorgevel in het zuiden. In de boerderij zijn zes ankerbalkgebinten aanwezig, waarvan één in het huidige woongedeelte, één in de scheidingmuur van woning en stal, twee in het stalgedeelte, één in de scheidingmuur van stal en schuur en nog één in het schuurgedeelte. De worm (de langverbinding over de koppen van de gebintstijlen) is nog grotendeels aanwezig, maar op sommige plaatsen verwijderd bij de vernieuwing van het dak boven het stalgedeelte. In het woongedeelte zijn een aantal sporenparen met hanenbalken van de oude sporenkap bewaard gebleven. Op het stalgedeelte is de sporenkap geheel vervangen door een nieuwe kapconstructie met spanten die op de oude ankerbalkgebinten zijn geplaatst.

Een aantal gebinten zijn voorzien van telmerken. Aan de oostkant zijn de telmerken aangebracht met een ronde beitel, aan de westkant met een platte. Het gebint in het woongedeelte kreeg nummer 1. Alleen de oostelijke stijl en de ankerbalk van dit gebint bleven bewaard. Aan de westzijde is de stijl verwijderd en rust de ankerbalk op een bakstenen binnenmuur. Deze wijziging vond naar alle waarschijnlijkheid plaats bij de verbouwing tot krukhuis.

Het gebint tussen woning en stal is geheel ingemetseld in de scheidingmuur, maar op twee plaatsen was het telmerk 2 zichtbaar. Het gebint lijkt nog compleet te zijn.

Op de stal stonden de gebinten met telmerken 3 en 4, maar beide gebinten werden later aangepast. Van gebint 3 bleef de oostelijke stijl gehandhaafd, maar aan de westzijde werd een kreupele stijl aangebracht, tegelijk met een langere ankerbalk. De stijl ter plaatse werd ter hoogte van de ankerbalk doorgezaagd. Het bovenste stuk bleef op zijn plaats, maar rust op de nieuwe, langere ankerbalk, terwijl het onderste stuk van de stijl verder naar buiten werd geplaatst. Daardoor ontstaat tussen de stijlen extra ruimte. De schoren tussen stijl en worm bleven, gezien de aanwezige telmerken, gehandhaafd. Bij het huidige vierde gebint, die ook op het stalgedeelte staat, zien we een soortgelijke constructie, maar dan juist andersom. Daar is juist aan de oostzijde een kreupele stijl aanwezig en staat de westelijke stijl op de oude plaats. Opvallend bij het vierde gebint is het ontbreken van telmerken. Dat valt des te meer op, omdat het volgende gebint, dat deels is ingemetseld in de scheidingmuur van stal en schuur, aan beide zijden voorzien is van telmerk 4, terwijl we daar nummer 5 zouden verwachten. Kennelijk werd het "nieuwe" vierde gebint toegevoegd tijdens een verbouwing waarbij niet alleen kreupele stijlen werden aangebracht, maar waarbij tegelijkertijd het stalgedeelte met één gebint werd verlengd. Het oude gebint 4 werd opgeschoven en een nieuw gebint, zonder telmerken, werd tussen toegevoegd.

Boven de balklaag van de hooizolder zien we die verlenging ook terug bij de worm. Zowel aan de westzijde als aan de oostzijde is een las aanwezig in de worm. Aanvankelijk was daar het einde van de worm. Bij het verlengen van de boerderij werd ter plaatse ook de worm verlengd. De worm is aan beide zijden evenveel verlengd tot voorbij het vijfde gebint. Deze muur moet destijds de eindgevel van de boerderij geworden zijn. Nu bevindt zich daar de scheidingmuur tussen stal en schuur en in het metselwerk is nog een deel zichtbaar van een voormalig kozijn van een brede staldeur, die dus in de korte achtergevel van de stal aanwezig was. Vermeldenswaard is nog dat vóór deze verlenging van het stalgedeelte de wormen een behoorlijk stuk voorbij het oude gebint 4 uitstakten. Kennelijk had de stal een grote overstek bij de korte gevel. Een verschijnsel dat we op een aantal plaatsen in Brabant bij oude boerderijen nog sporadisch zien.

Op de voorgrond de oostelijke stijl van gebint 3. Verder naar achter de kreupele stijl van het nieuwe vierde gebint. Op de achtergrond in de scheidingmuur is het oude gebint nummer 4 ingemetseld. (foto: Jan Timmers)

De toevoeging van het schuurgedeelte.

Dat het huidige schuurgedeelte van de boerderij een latere toevoeging is, bleek hierboven al uit de verlengde worm en uit de dichtgemetselde staldeur in de scheidingmuur. Dat het om een latere verlenging gaat blijkt ook uit het feit dat de buitengevel van het schuurgedeelte wat inspringt ten opzichte van het stalgedeelte. Er is overigens wel een ankerbalkgebint aanwezig in dit schuurgedeelte, dat bovendien voorzien is van het telmerk 3. Omdat er ook een ander gebint met telmerk 3 voorkomt en omdat de vorm van de telmerken afwijkt van de anderen mogen we aannemen dat dit een hergebruikt gebint is, afkomstig van een ander gebouw, misschien ook van een andere plek. Omdat het schuurgedeelte een latere toevoeging is aan de boerderij, kunnen we concluderen dat de oorspronkelijke opzet een hallehuis was, bestaande uit alleen een woon- en een stalgedeelte. Een boerderijtype dat een brede verspreiding had in Brabant en zelfs daarbuiten.

Verstening en uitbreiding van het woongedeelte in 1760

Het woongedeelte van het oude hallehuis blijkt evenals het stalgedeelte in het verleden te zijn verlengd. Ter plaatse van gebint 1 dat zich in het woongedeelte bevindt, is aan beide zijden een las zichtbaar in de worm. De worm werd aan beide zijden van het pand verlengd. Dat is naar alle waarschijnlijkheid gebeurd bij de bouw van de bakstenen voorgevel in 1760. Die gevel werd een stukje vóór gebint 1 opgebouwd en de verlengde wormen konden op de bakstenen gevel rusten. Een ontwikkeling die we bij veel boerderijen in de regio rond Boekel aantreffen.

Er zijn allerlei aanwijzingen dat het gebruik van baksteen bij boerderijen pas in de 17de eeuw op gang kwam en dan voornamelijk nog alleen bij de grotere en rijkere boerderijen. Pas vanaf circa 1750 wordt het gebruik van bakstenen gevels bij boerderijen gemeengoed. De ontwikkeling van Neerbroek 5 past hier heel goed in. In 1760 werd in ieder geval het woongedeelte van de boerderij voorzien van een bakstenen voorgevel en bij die gelegenheid werd meteen het woongedeelte in de lengterichting vergroot. We zien nu nog in de bestaande voorgevel het gebruik van meerdere soorten baksteen. De bakstenen onder de muurankers van 1760 wijken zowel in grootte als kleur af. Dit deel van de voorgevel, precies ter hoogte van het oude woongedeelte en in het verlengde van het stalgedeelte, is het oudste gedeelte. Later blijkt de gevel met een andere baksteensoort verhoogd en verbreed te zijn. De latere zijwaartse aanbouw die het pand de vorm van een krukhuis geeft, is weer van een andere baksteensoort en wellicht van nog latere datum.

Oudste voorganger: houten hallehuis van 1660

Uit het bovenstaande kunnen we concluderen dat Neerbroek 5 in zijn huidige gedaante niet in één keer werd opgebouwd, maar is ontstaan in meerdere bouwfases. Het oudste gebouw was een houten woonstalhuis, waarin zich woning en stal bevonden onder één dak. Het bestond uit vier ankerbalkgebinten, die voor een belangrijk deel nog aanwezig zijn, maar niet allemaal op de originele plaats. De oudste voorgevel was nog niet van baksteen, maar moet van hout geweest zijn en stond op de plaats waar nu nog gebint 1 staat. In gebint 1 zijn nog gaten van voormalige pen-gat-verbindingen zichtbaar, die laten zien dat ter hoogte van gebint 1 een houten vakwerkwand aanwezig was. In 2013 werden houtmonsters genomen uit de oude ankerbalkgebinten van Neerbroek 5. Met behulp van jaarringenonderzoek is vastgesteld dat de gebinten van het houten hallehuis waren gemaakt van eiken boomstammen die gekapt waren in de jaren 1655, 1658 en 1659. Rekening houdend met het drogen en bewerken van de stammen mogen we daaruit de conclusie trekken dat de oudste ter plaatse aanwezige boerderij in 1660 gebouwd zal zijn.

Gefaseerd tot stand gekomen

Brabants Mooiste is dus niet zomaar een boerderij, maar kent een lange voorgeschiedenis met diverse bouwfases en bouwvormen. In 1660 werd een houten hallehuis gebouwd zonder het gebruik van bakstenen. In 1760 werd het woongedeelte voorzien van bakstenen gevels en tegelijkertijd verlengd. Ook het stalgedeelte werd in het verleden verlengd met een nieuw toegevoegd gebint, terwijl tegelijkertijd de middenbeuk van de boerderij werd verbreed door het toepassen van kreupele stijlen. Mogelijk gebeurde dat tegelijk met de aanpassing van het woongedeelte, maar dat kan niet worden vastgesteld. Weer later werd het bedrijfsgebouw van de boerderij nog langer gemaakt door toevoeging van een schuurgedeelte, waarbij een gebint van elders werd hergebruikt. Ook van die uitbreiding weten we niet wanneer die plaatsvond, maar dat zal niet eerder dan in de 19de eeuw het geval geweest zijn. Dat geldt ook voor de uitbouw van het woongedeelte tot krukhuis. Een diepgaander bouwhistorisch onderzoek kan hierin duidelijkheid bieden. Samen met de gedocumenteerde inventaris van het tijdsbeeld uit het begin van de 20ste eeuw vormt het gebouw een bijzondere bijdrage aan de historie van het boerenbestaan en het landleven in het verleden.

SCHAMP

Bouwkundig advies

- ▶ Ontwerp
- ▶ Bouwhistorisch onderzoek
- ▶ Advies
- ▶ Bouwbegeleiding

Tel. 0493 - 380355
www.schamp-bouwkundigadvies.nl

RESTAURATIE - RENOVATIE - RECONSTRUCTIE - HERBESTEMMING

Lelieveld
makelaardij

ZANDENBOUW

bouw- en restauratiebedrijf
www.zandenbouw.nl

Aarle-Rixtel
0492-830044

Neerbroek 5 in Boekel (foto Gerard van de Hei)